

TEMETÉS.

Végig a széles utcán, a házak-menti eperfák alatt, meg a poros út közepén, mindenfelől gyűlnek az emberek. Mind ünnepi gyászban. A távolban még csak holmi fekete pontoknak látszanak, a közelben azonban már csoportosan jönnek. Mert útközben itt is, ott is köszöntik egymást, összecsatlakoznak. Az asszonyok nyugodt bölintással kívánnak jó napot, a férfiak ellenben meghimbálják előbb rövid-néhányszor a fejüket, aztán odaböknék ujjukkal a kalapjuk karimájához. S bár mindegyikük tudja, hogy szintén oda, mégis megkérdezi mindenik a másikat:

— A temetésre?

— Jájá, tősz vert heit á sénesz Begrábnisz szejn! — mondogatják nagy-nagy sváb komolysággal.

Az ám, szép temetés lesz, amilyen évek alatt legfeljebb egy, ha akad! Olyan, hogy megtekintése megéri a munkaszünetet ilyen munkasürgős tavaszi napon is!

A kíváncsiság azért mégsem látszott meg egyiken sem, hanem nagy-nagy sváb komolysággal jöttek és gyűltek össze mind a gyászház udvarán.

Gottslahm Antal akaratlan is nézte őket, amint szórakozottan kitekintett az ablakon a házból. Az éles kopácsolásra néha-néha visszafordult a koporsó felé, melyet éppen leszögelnek, de azután megint csak kibámult az ablakon. Nem a gyászruhás embereket nézte, hanem valahová elfelé bámult, el messzire; mégis egyre a fekete tömeget látta maga előtt.

Valahogyan így vette észre a tömeg hirtelen megmozdulását is. S akkor rögtön feleszmélt kábulatából, mert rögtön tudta, mit jelent az élénk mozgolódás.

— Kezdődik a ceremonia! — mondta hangtalanul önmagának. Kezdődik, merthogy jelezték a pap érkezését.

A koporsót kiviszik a házból az udvarra és leteszik két székre. A tetejére koszorút helyeznek. A koszorúnak szépen megigazítják széles selyemszalagját, hadd olvassa mindenki az aranybetűs felírást: „Felejthetetlen feleségemnek hitvesi szeretettel“. Nem minden temetésen akad ilyen! Hasonló koporsó is aligha! Igazi látványosság ez, nagy-nagy látványosság az összesereglett nép számára. Nézegetik is erősen minden oldalról; komolyan komoly ábrázattal ugyan, de azért éles, bíráló, értékelő tekintettel. A koporsó aranyos és ezüst-szín lapokkal megfelelően kicifrázva, hogy szinte kiabálva hirdeti a sok pénzt, amibe került. Nem afféle városi fércmunka, amelyik egykettőre szétrohad ott lenn a földben; ezzel bizony lesz dolguk a férgeknek, amíg majd keresztülragadják. A helybeli asztalos csinálta, — tudja mindenki. És elismerő pillantások szállnak Schramm, az asztalos felé, ki teljes vastagságában ott áll az énekesek között. Schramm pediglen azzal felel a néma dicséretre, hogy felfújja magát és még erősebben megduzzasztja nyakát, úgyhogy álla alatt kettős ráncot vet a tokája.

Gottslahm Antalnak halovány mosoly kívánczozott ajkára, mikor onnan az ablakból észrevette Schramm ösztönös mozdulatát.

Nemigen szenvedhette ezt az embert. Vetélytársa volt valamikor, — hja, komoly vetélytársa, ifjú szép éveikben, s épp a Lízli körül. Akkoriban persze még kíváncsú, fiatal teremtes volt a Lízli, erős-mellű és domború-csipőjű, nem olyan, amilyené azután összeaszott. Hm, hm, vajjon nem lett volna-e okosabb, ha nem vetelkedik érte annyira, hanem szépszerével átengedi Schrammnak? Milyen másképp fordulhatott volna sok minden! Hadd kesergett volna ez vele éveken át s hadd temetné ez most! . . .

— Na, de ugyan miket gondolok én itt össze?! — utasította rendre magát nagy-gyorsan. — Igenis, én temetek; én! És Lízli nem éri szégyen! Láthatja mindenki!

S miként imént a Schramm, most Gottslahm Antal is épp úgy tokába duzzasztotta vékony nyaka fölött az állát, amikor ünnepi komolyan nekiindult, hogy megadja elhunyt feleségének a végső tiszteességet.

*

Lassan, egyenesen, méltóságteljesen ment, egyáltalán nem pillantva oldalt. Mert miért nézzen ő másokat, mikor más mindenki őt nézi?!

A gyülekezet ügyis tisztelettel nyit utat neki. Alacsony, vézna emberke, de olyan tekintély övezi, hogy ettől a termete is szinte kétszer akkorának látszik. A tisztelet megilleti azért is, mert ő az élő központja mostan itt mindennek, a tekintélye azonban máskülönben is megvan, már régebből.

Mert bizony sokat tesz, ha valaki kereskedő. Mert bizony úgy van, hogy csakis a pap, a jegyző, a tanító előzi meg őt a falu rangsorában. Viszont szent igaz, hogy a további rangsorban csak mögötte foglalhat helyet inaros-társaival Schramm, hogy utánuk már az egyszerű parasztok következzenek, végül pedig a napszámosok és hasonlók — a nincstelének. Ámbár, ha azt vesszük, kinek nincs és kinek van valamije, akkor meg a papot, jegyzőt, tanítót is megelőzve, egészen elől áll ő: Gottslahm Antal! Úgy ám, egészen elől, mivelhogy így hozza magával a pénz, a vagyon, ami mindenek-előtt-való! Ő, Gottslahm Antal teljesen tisztában volt ezzel. Teljesen tisztában.

Megállt tehát a koporsó mellett az őt megillető helyen és állt tudatos pózban, hosszú percekig csak saját jelentőségébe elmélyülve.

Amde egyszerre kikököntette valami ebből a sajátos merengéséből, hogy egyetlen pillanat alatt észrevegyen mindenkit, mindent, aki és ami rajta kívül van: díszes ornátusában a papot, a kegyesekkel a ministráns gyerekeket, a kántortanítót s emögött Schrammmal az énekkart, fénylő sárgaréz trombitáival a zenekart, a szorongva feketélő néptömeget és a kapu előtt a cifra halottaskocsit. Egyetlen pillanat alatt látta meg mindet Gottslahm Antal, ahogy felriadt merengéséből.

A pap kissé rekedt, de mélabús hangja riasztotta fel:

— Oremus pro fidelibus . . .

— Requiem aeternam . . . — zendült meg a pap hangját százszorosán felülmúló erővel az énekkar.

— Hát igen, kezdődik. Kezdődik a ceremonia — bólintott Gottslahm Antal.

Rámeredt a koporsóra:

— Hát igen, Líz! Most aztán mingyárt visznek. Majdnem olyan pompával visznek, mint az öreg plébánosunkat nyolc évvel ezelőtt. Meg lehetsz elégedve; igen. Látod-e onnan bennről a parádét? Hallod-e az éneket?

Félfüllel maga is figyelte az éneke:

— Circumdederunt me . . .

A dallam már gyermekkorából megragadt benne valahogy, tehát ösztönös-hangtalan utána-dúdolt néhány ütemet.

— Szépen énekelnek — ismerte el.

De nyomban megint a koporsóhoz fordult gondolataival:

— Igen, Líz! Nem panaszkodhatsz és senki sem mondhat rám semmit. Ami tőlem telt, mindent megtettem, hogy szégyenben ne maradj.

Schramm semmiesetre se temethetne így. Pedig . . . Na, most már mindegy! Most már visznek nemsokára és az egész falu elkísér utolsó utadon. Biztosan lesznek vénasszonyok, akik sírnak is. De látod-e: én nem sírok! Én nem!

Kiegyenesedett, felegyenesedett, keskeny mellét kidüllesztette.

Erőltetett pózát azonban ismét csak letörte a pap hangja:

— Pater noster . . .

És térdre csuklott ő is, miként az egész gyülekezet.

A kántor előmondó Miatyánk-ját a nép csendes mormogással folytatta. Mindössze egyik irányból hallatszott hangosabb imádkozás.

Odapillantott.

— Ó, hát ezek is itt vannak?! Persze!

Két hervadó-sorba jutott vénlány; az „úri“-rendből valók. A postáskisasszony, meg a pap gazdasszonyának a húga. Hát szintén eljöttek, persze. Ők tudják, miért; Gottslahm Antal is tudja, miért. Igen. Hm. Hiszen mondhatna erről egyetmást, de hát . . .

— Amen!

Az imának vége s immár más köti le az általános figyelmet; Gottslahm Antalét is.

Percnyi élénk mozgolódást feszült csend vált fel. Az énekesek, a zenészek hangjegyeket szednek elő. A kántor körülnéz, kivár néhány gyors torok-köszörülést, aztán magasraemelt kézzel vezényel: eins, zwei, drei! És zenekari kísérettel máris felhangzik a szomorú búcsúztató ének. Szép, valóban szép! Látható áhítattal hallgatja mindenki s lassankint mindenkinek feltűnik arcán a teljes megelégedés. Nem, Gottslahm Antal igazán nem verte fogához a garast, nem sajnálta a költséget, amikor így rendelte meg a temetést ezzel az énekkel. Mert szép, valóban szép! Szíves-örömet elhallgatná bárki bár-

meddig. Ó, akármeddig is. Csakhogy sajna, ennek is vége szakad egyszer, mint mindennek az életben. A tömeg még néma-mozdulatlan egyideig, de a kántor és a karmester már elégedett mosollyal intenek egymásnak: nagyszerűen ment! minden vágott, mint a karikacsapás! — s erre suttogva-zsibongva megéled a tömeg.

Ami következik, az is szokott rendben, fennakadás nélkül perdül.

Hatan felemelik a koporsót, viszik a halottaskocsira.

És felsorakozik és megindul a menet.

Az élen a keresztvivő fiúk, utánuk a zenekar, énekkar, kántor-tanító, aztán a ministránsok, pap, halottaskocsi, emögött magányosan Gottslahm Antal, ömögötte a férfiak csoportja, leghátul az asszonyok, leányok.

— Miserere . . .

A zenészek kivörösödött arccal fújják a gyászindulót, a nők egyhangú morajjal imádkozzák a Miatyánk-ot s közbül a férfiak pedig — megtárgyalják a terméskilátásokat. Mind egyszerre.

Gottslahm Antalnak is, ahogy lassú léptekkel haladt a meg-megdöccenő halottaskocsi után, mind egyszerre kellett hallania a zenét, az imát, de legfőbbképen a tereferét maga mögött. Talán ez is érdekelte leginkább.

— Most Fiegler szólt . . . Ezt Rung mondta . . . Ezt meg Schmidt . . . — ismert rá a hangjukról mindegyikre.

Egész érdekes volt ezt így találgatni, míg csak meg nem zavarta valami.

Egy illatot érzett meg hirtelen; afféle „úri“ illatot. Jól ismerte azt. A postáskisasszony, meg a pap gazdasszonyának a húga használják. Nos igen, ezek ketten itt vannak a közelében. Az úrinőknek megvan az a kiváltságuk faluhelyen, hogy még ilyenkor sem vegyülnek össze a többi asszonnyal, leánnyal, hanem a férfiak közé keverednek; ezek ketten hát szintén idetolták magukat a közelébe. Hm. Ők tudják, miért; Gottslahm Antal is tudja, miért. Amikor Lízl hosszú betegsége kedvezőtlen fordulatot vett és kitudódott, hogy menthetetlen, már akkor kezdődött. Máról-holnapra mindennaposak lettek a házában; nem is együtt ketten, hanem rendszerint külön-külön. És hogyan szorgoskodtak a beteg körül! Hogyan kedveskedtek övele! Ó, nagyon is átlátszó volt a játékuk! Lízl is hamarosan ráeszmélt céljukra, de ha kettejükkel továbbra is nyájas maradt, mint szemtől-szembe mindenki idegennel, — övele bizony cudarul veszekedett. Cudarul, csúnyán. Ami féltékenységgel tizenöt éven át gyötörte, azt most mind felhalmozva zúdította reá. Hogy legalább várja ki, míg még életben van, legalább addig ne szemérmetlenkedjék! Azután majd akár már másnap kezdheti a két meszelt-szépséggel, ha éppen ez az ízlése! Hiszen látnivaló, hogy egyik se ellenkezne! Segédjegyző, tanító nem akadt hörgükra, hoppon maradtak, megvénhedtek, immár tehát őhöz is leereszkednének! . . . Hó, hogy micsoda?! Hogy „leereszkedni“?! Hát ő: Gottslahm Antal! — ő

nem ér fel holmi segédjegyzővel vagy tanítóval?! Uri viseletben jár, ruháit a városban veszi; hát mit kifogásolhatna rajta valaki?! De meg: pénze is van, vagyona! s ez, igen, ez kellene most ezeknek, amiként csak ezért választotta annakidején Lízl is őt a Schramm helyett. Csakis ezért, semmi másért! Igen!

Tizenöt év elfojtott sok keserősége kívánczozott ki egyszerre Gottslahm Antalból:

— Hát hogy tudjad, Lízl: ezen az utadon még elkísérlek, de ezzel aztán bevégeztük egymással! Egyszersmindenkorra végeztünk! Én bizony nem sírok utánad; hallod-e?! Árva könnyet sem ejtek! nem én!

Hogy még sírni? Siratni? Á! . . .

Tizenöt éves házasságuknak egyetlen olyan órájára sem tudott emlékezni, amelyikre szívesen gondolna vissza. Csupa civódás, gyűlölködés, veszekedés. Pedig milyen másképp képzelte el az egészet! És nem rajta múlt, hogy mégis idefejlődött minden; igazán nem rajta, egyedül Lízlen. Amilyen hideg számítással nyújtotta kezét Schramm helyett neki, ugyanolyan számító erőszakoskodással rendezte el aztán házasságukat. Kezdte a cseléden, kinek már másodnap kiadta az útját. Mert igen, Gottslahm Antal úgy tervezte, hogy az ő felesége játsszék majd éppen olyan dámát, mint például a jegyző felesége, s ezért már eleve cselédről gondoskodott számára. Igen, csakhogy ez a cselédlány nagyon is helyre-leány volt és egyébként bármilyen szorgos, másodnap repült a házból. Helyébe maga Lízl fogadott fel egymás után olyanokat, lomposokat, lomhákat, hogy förtelem volt rájuknézni; — Isten tudja, honnan szedte elő őket mind! Hasznukat nemigen vette, mégsem változtatott elhatározásán, hanem inkább súrolt, mosogatott a cseléd helyett sajátmaga. Keze eldurvult a munkától, hangja rikácsoló-érdessé lett az állandó szitkozódástól, — mindegy! csak szemrevaló valaki ne kerüljön az ura közelébe! Mert a féltékenység ördöge lakozott ebben az asszonyban, vagy micsoda. Lehet, hogy csupán pénzféltő számításból, de emiatt is mennyi-mennyi perpatvar következett; ó, mennyi-mennyi! Mingyárt az első héten, attól kezdve, hogy Lízl egyszer épp olyankor jött be a boltba, amikor ő kissé megfogdosta Fleischer Náncsit. Hiszen igaz, Fleischer Náncsiról mindenki tudta, hogy senkivel sem ellenkezik és kegyeit nemcsak a legényeknek osztogatja, hanem házasembereknek is, ő azonban: Gottslahm Antal! — akár meg is esküszik, hogy akkor még nem gondolt semmi ilyesmire. Éppen csak hogy kissé kedves volt a leányzóhoz, mivelhogy az üzlet megkívánja a kedveskedést és a vásárló asszony-nép szereti, ha csiklandozzák hiúságát. De hát Lízl ezt nem akarta megérteni. Amiként azt sem, hogy nem vész kárba, ami szagos-szappant ajándékba adott Fleischer Náncsinak, hiszen tisztelesen megtéríti az árát, lévén a legjobb vevőjük. Hiábavaló volt minden magyarázat. És ezután egymást érték, mindennaposak lettek a csúfnál csúfabb perpatvarok; jaj, mindennaposak teljes tizenöt éven át . . . Talán, hm, talán másképp megy minden, ha gyermekük született volna! Csakhogy gyermek nem jött a tizenöt év alatt egy sem. S ez sem őrajta múlt, bizony nem őrajta, hanem bizony, hogy egye-

dül Lízlen. És itt aztán igazán nincsen helye semmiféle ellenvetésnek. Mert ezt aztán csakugyan bizonyossággal mondhatja. Igen, holt-bizonyossággal.

Egy név rebbént el Gottslahm Antal ajakáról:

— Trúdi!

Ajka szélén öntudatos mosoly jelent meg, mikor így maga elé sóhajtott a nevet és szívét meglelégedett öröm járta át, hogy Trúdi szintén itt van közelében, mert valahol hátul a leányok között együtt-jön vele a menetben.

*

Trúdi szegről-végről rokona volt Lízinek, de szegény sorsban élő, ki miután a városban megtanulta a mesterséget, a környékbeli úrinőknek varrogatott. Mintegy félévvel ezelőtt, amikor súlyosra fordult a betegsége és bizonyos lett, hogy immár menthetetlen, akkor egyszerre eszébejutott Lízinek a szegény rokon. Elhívatta és nyomban ott is tartotta, hogy lássa el helyette a házat, — rendes havibérért ugyan, de azért mégsem ment egészen cseléd-számba, csak úgy félig-meddig. Nos, akárhogy vesszük, mindenestre csodálatos volt Líz! hirtelen-jött elhatározása. Tizenöt év keserves tapasztalatai alapján Gottslahm Antal ezt már akkor sem tudta megérteni, máig sem tudja megérteni. Mert Trúdi nagyon is csinos leány, mosolygó-arcú, gömbölyű-termetű; és szorgos leány, kedves leány, — ő, nagyon kedves! Hát igen, közelkerültek egymáshoz, jóba lettek egymással és . . . hm, igen, alig tíz napja, Trúdi szégyenkezve, szepegeve, sírva megsúgott neki valamit. Talán azt hitte, hogy ő is meg fog ijedni? Hohó, dehogy ijedt meg! Inkább kurjongatni szeretett volna nagy örömeiben! . . .

S Gottslahm Antal szépen-hosszan elmélázott most mindezekén.

De szinte elállt a szíve verése is, olyan rémült-hirtelen rezzent fel a nagy csendre, merthogy egyszerre elhallgatott a zene, az ima és terefere mögötte.

Megérkeztek a temetőhöz.

A különös csend és a nyomán támadt torlódás azonban mind-össze egy percig tartott, csak addig, míg hatan megint le nem emelik a koporsót a kocsiról, hogy így vigyék be a halottak birodalmába. A következő percben már rákezdí a kántor:

— In Paradisum . . .

És újból elindul a menet és nem-ceskély tolongással a sírgödör köré tömörül mindénki.

S ekkor Gottslahm Antal egyszerre csak meglátta Trúdit, éppen szemben magával, a sír tulsó partján. Most már nem érdekelte senki-semmi más, egyedül Trúdi. Nem érdekelte, hogy a pap már folytatja a gyász-szertartást, és nem érdekelte, hogy végül ismét felzeng a szép búcsúztató ének; minden gondolatával Trúdit ölelte körül.

Nézte, elnézte, ahogy ott áll a tulsó parton; — mintha csupán-csak néki állna ott s mintha éppen ez a sír kapcsolná össze őket!

Nézte, elnézte, hogy milyen helyes asszony lehetne belőle, mennyire az ő ízlése szerint való! Nem, egyáltalán nem tudta megérteni Lízlt, mi lelte, hogy azok után a lompos és lomha nőszemélyek után, utolsó heteire épp Trúdit hozta a házhoz. És csodálatos-mód soha-soha egyetlen zokszó sem esett miatta. Pedig eléggé feltűnhetett Lízlnak sok minden. Mert amint Trúdi megkezdte szolgálatát, azontúl Gottslahm Antalnak mind meglelt a kényelme, amit tizenöt éven át annyira nélkülözött. Reggelenként, mihelyt felnyitotta szemét, már ott látta ágya mellett szépen kifényesítve a cipőit; a ruhája is mindig gondosan kitisztítva; a mosdóvízért sem kellett többé sajátmagának kimennie a konyhába. Ha pedig távozóban volt otthonról, Trúdi rögvest kéznél termelt, hogy segítségére legyen, megigazítsa nyakkendőjét és felöltőjéről lekefélje még az utolsó pelyhet is. Nem, ezt Lízl sohasem tette. Aztán meg, amivel Lízl tizenöt év alatt sem tartotta érdemesnek törődni, Trúdi bezzeg hamar kitudta, melyek a kedvenc ételei és rendszeren ezek kerültek asztalra. Mégis soha-soha egyetlen zokszó sem esett emiatt. Holott ugyanakkor a féltékeny szidalmak özönét kellett végighallgatnia amiatt a másik kettő, a postáskisasszony és a pap gazdasszonyának a húga miatt. Furcsa! Különös! Hát lehet megérteni egy ilyen asszonyt? Vagy hát — ó! — micsoda? . . .

Mintha valami cikázó fény villant volna fel Gottslahm Antal agyában.

Hogy hiszen — igen, hiszen maga Lízl rendezte meg így az egészet! A mindig ridegen számító Lízl! Igen, ő maga!

És egyszerre csupa meleg érzés áramlott át Gottslahm Antalban.

— Lízl!

De Lízlt a koporsóban már eresztik le a sír mélyire.

— Lízl!

De a pap már fogja az ásót és ráhányja az első földet.

Valahogy tudatlanul, inkább gépiesen követte a pap példáját és hajított le maga is néhány göröngyöt a mélybe.

A göröngyök kísértetiesen megdübörögtek a koporsón.

És erre csak kicsordult szeméből a könny: a legőszintébb emberi könny.

Gottslahm Antal sírt! Siratta Lízlt. Aki mégis jó asszony volt, a tiszta jószág volt, ilyen jót tett vele és Trúdival. Gottslahm Antal sírt!

Ámde a göröngyök kísérteties dübörgése nem tart sokáig. A koporsóra mind nagyobb földtömeg kerül, a sír-gödörből hamarosan sír-hant lesz, melynek fejéhez odatűzik a fakeresztet — s ezzel: vége a ceremóniának! mindenki mehet útjára!

Gottslahm Antal bólintott egyet:

— Úgy lesz, Lízl, ahogyan akartad! Mert magam is úgy akarom! Elveszem, feleségül veszem Trúdit!

Megfordult, indult.

Alig egy röpke pillantásra méltatta a postáskisasszonyt, meg a pap gazdasszonyának húgát, hogy még mindig ott állnak, mintha csak neki akarnák mutatni magukat. Békák, ti ugyan leshettek! — és ment tovább. Ment, míg Schramm mellé nem ért. Ezzel szótlan-melegen kezét szorította, aztán ment tovább. Ment lassan, méltóság-teljesen, de immár egyenest kifelé a halottak birodalmából: — ne fújják azok ott künn még sokáig ezt a szomorút!

Künn a kapu előtt ugyanis felsorakozva áll a zenekar és fújja a gyászindulót az oszladozó tömegnek. Fújják, ahogyan illik, bússzomorún, míg csak el nem hagyja a temetőt Gottslahm Antal. Hanem akkor, de azon nyomban átcsapnak egy pattogó vígba, amolyan talp-alá-valóra, merthogy így sokkal-sokkal jobb: vidáman járni az életet.

S a tavaszin ragyogó égből a nap bőkezűen szórja Isten aranyát a földre.

(Budapest, 1927.)

Vida Péter.
